

НЕПЕРЕРВНІСТЬ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ “ЛІЦЕЙ – ВНЗ”

У статті розглядається інноваційний підхід до допрофесійної підготовки учнів Авіакосмічного ліцею, який є структурної освітньою складовою Національного авіаційного університету. Особливістю допрофесійної підготовки старшокласників є тісна взаємодія ліцею й університету в навчальній, виховній, науковій сферах освіти. Наступність програм навчання, наукової праці з ліцеїстами, культурних традицій дозволяє учням зорієнтуватися у виборі майбутньої професії та адаптуватися до навчального процесу університету.

Сьогодні вже нікого не здивуєш розмаїттям інноваційних закладів освіти. І кожний з них має свої особливості, свої “родзинки” у вирішенні освітніх завдань, що відрізняє ліцей від ліцею, гімназію від гімназії, колегіум від колегіуму.

Авіакосмічний ліцей, який було створено за ініціативою ректора Національного авіаційного університету В.П.Бабака, почав працювати 1 вересня 1999 року. Особливістю ліцею є те, що він входить до структури Національного авіаційного університету (НАУ), ліцеїсти не просто спостерігають за студентським життям в університеті, а беруть у ньому активну участь, що дозволяє у майбутньому швидше адаптуватися до навчального процесу вищого навчального закладу (ВНЗ) : спільна науково-технічна бібліотека, Центр культури і мистецтв, спортивний комплекс, медичний центр, підприємство студентського харчування, науково-практичні конференції регіонального, Всеукраїнського, міжнародних рівнів, розробка наукових курсових робіт (проектів); до проведення навчальних занять та спецкурсів у ліцеї залучається науково-педагогічний склад університету; ліцеїсти беруть участь у різноманітних студентських конкурсах, змаганнях, популярних серед студентської молоді ігор КВК, “Студвесна” тощо.

В ліцеї навчаються учні, починаючи з 9-го класу (а це за результатами психологічних досліджень - вік професійного пошуку), що дозволяє зосередитися педагогічному колективу на вікових особливостях юнацтва, їх потребі у професійному самовизначенні.

На сучасному етапі реформування освіти на перший план вийшли завдання, пов’язані з неперервністю освіти, допрофесійною підготовкою старшокласників. Зрозуміло, що в Авіакосмічному ліцеї вже на функціональному рівні закладено найкращі можливості для реалізації цих завдань. Між тим, це завдання було б дуже простим, якщо ліцей сприймати як лінійну структуру в системі НАУ. Стратегія освітнього процесу Авіакосмічного ліцею ширша, ніж власне допрофесійна підготовка старшокласників. Сутність стратегії полягає у тому, щоб забезпечити достатній освітній рівень старшокласників для професійного самовизначення.

Досвід попередніх випусків Авіакосмічного ліцею свідчить, що серед випускників лише 4% поступають в інші вузи. Це означає, що ліцей враховує той фактор, що не всі його випускники віддають перевагу навчанням в НАУ. Тому в основі освітньої стратегії ліцею закладено особистісний підхід до розвитку учнів, їх творчого та інтелектуального потенціалів.

У зв’язку з визначенням нами фактором освітня мета ліцею – виховання фізично здорової, гармонійно розвиненої освіченої особистості, з активною життєвою позицією, професійно компетентної (допрофесійний рівень), здатної до професійного самовизначення, самореалізації та саморозвитку впродовж життя. Для реалізації поставленої мети визначаємо напрямлення допрофесійної підготовки ліцеїстів і проектуємо модель випускника Авіакосмічного ліцею. Після цього на основі освітньої мети ліцею та моделі особистості формуємо освітню парадигму, яка є основою освітньої діяльності ліцею та дозволяє розробити її змістовне, процесуальне наповнення. Особливим моментом у діяльності ліцею для досягнення освітньої мети є встановлення сутності зовнішньої та внутрішньої взаємодії ліцею з Національним авіаційним університетом у системі роботи з проблеми допрофесійної підготовки ліцеїстів.

Авіакосмічний ліцей слід розглядати як загальноосвітню структуру, яка має забезпечити ліцеїстів на достатньому для загальної середньої освіти рівні знаннями, вміннями та навичками. Якщо розглядати ліцей як навчальний заклад для розвитку обдарованих дітей, то він має забезпечити особистісний розвиток здібностей ліцеїстів. Але якщо розглядати

Авіакосмічний ліцей як етап у неперервній освіті, то саме у ньому має здійснюватись допрофесійна підготовка ліцеїстів для подальшої фахової професійної освіти у вузах. Вище було вказано, що не всі діти ліцею віддають свої документи для вступу в НАУ. Це не свідчить про освітню недостатність НАУ, навпаки, це говорить про те, що ліцей допомагає “відкрити себе” кожному учню, тобто спрацьовує програма професійного самовизначення старшокласників. А тому було б неправильним науково-педагогічному складу ліцею зосередитись на одному допрофесійному напрямку – технічному, що є однією з особливостей у вирішенні проблеми допрофесійної підготовки ліцеїстів. Крім того, на сьогодні університет здатний забезпечити всю інфраструктуру авіаційної галузі України (в НАУ готують юристів, лінгвістів, психологів, соціологів, економістів, менеджерів, управлінців, екологів, будівельників, дизайнерів, програмістів тощо). У зв'язку з цим визначено 4 напрямки допрофесійної підготовки ліцеїстів: соціально-гуманітарний; інформативний; технічний; економіко-правовий. Для того, щоб пояснити, яким чином здійснюється допрофесійна підготовка за визначеними напрямами, необхідно спочатку зупинитись на зовнішній та внутрішній освітній взаємодії ліцею з НАУ.

До зовнішньої взаємодії ліцею і НАУ ми віднесли такі форми освітньої діяльності, як спільне вирішення стратегічних освітніх завдань (участь керівництва ліцею у вчених радах НАУ та інших формах нарад), викладацька діяльність науково-педагогічного складу університету у ліцеї (викладання окремих предметів, спецкурсів, підготовка наукових, курсових робіт (проектів), науково-дослідницьких робіт для Малої академії наук, підготовка до участі в олімпіадах, студентських конференціях). Слід окремо сказати, що саме якісний склад педколективу ліцею визначає його професійну компетентність. Підхід до підбору педагогічних кадрів є індивідуально-особистісний. Перевага віддається творчим, активним, цілеспрямованим фахівцям, які знають психологію юнацтва, володіють технологіями особистісно-орієнтованого навчання. Особливістю підходу до кадрового забезпечення ліцею є те, що при конкурсному відборі педагогічних кадрів виявляється творчо обдарована молодь, яка прагне до самореалізації у педагогічній діяльності. Таким фахівцям створюються всі умови для прояву творчих педагогічних здібностей, наукового росту.

Очевидними є результати взаємодії педколективу і викладачів НАУ, які працюють у ліцеї. З одного боку, вчителі ліцею володіють методиками викладання для учнів 14-17 років, а з другого боку, науково-педагогічний склад університету знає особливості змісту і викладання своєї дисципліни у вузі. В результаті вони вчать один в одного, завдяки чому підвищується не тільки рівень педагогічної майстерності у педагогів ліцею, рівень знань у ліцеїстів, але й науковий рівень педколективу ліцею. Так, за період існування ліцею вчителями опубліковано 35 наукових статей та методичних видань.

До внутрішньої взаємодії ліцею та університету ми відносимо координацію та корекцію змісту навчальних предметів, спецкурсів ліцею відповідно до змісту навчання з основних дисциплін у НАУ, які поглиблюють професійну компетентність учнів на рівні допрофесійної підготовки. З цією метою були проаналізовані навчальні програми ліцею та навчальні програми (1-2 курсів) університету з загальноосвітніх дисциплін (непрофесійних). У ході аналізу визначені опорні поняття і встановлена їх змістовна узгодженість. Наприклад, певних математичних (чи з будь-якого предмету) знань, які вивчаються у змісті шкільної програми поверхнево, замало для розуміння цього ж предмету при навчанні в університеті, то буде логічним більш поглиблене їх вивчення у ліцеї. Узгодженість змісту навчання (інваріантної, варіативної складової робочого навчального плану, змісту спецкурсів), навчальних програм дозволяє, по-перше, забезпечити неперервність освіти у системі “ліцей - університет”, підготувати підґрунтя для більш ефективної професійної освіти в НАУ, по друге, такий підхід впливає на свідоме, мотивоване професійне самовизначення ліцеїстів (“мені це цікаво”, “я хочу про це знати більше”). На сьогодні за тими ж чотирма напрямами допрофесійної підготовки розроблено і класифіковано 18 спецкурсів, які за власним бажанням, порадами психологів (за результатами діагностики професіографії), учителів, обирають ліцеїсти. Серед таких спецкурсів є: “Основи економіки та менеджменту”, “Основи екології”, “Основи обчислювальної техніки та інформатики”, “Основи радіотехніки та телебачення”, “Основи авіації та космонавтики”, “Основи психології”, “Основи правознавства”, “Основи

підприємництва”, “Основи будівництва”, “Основи програмування”, “Основи інженерної та комп’ютерної графіки”, “Основи електротехніки та електроніки”, “Основи обробки інформації”, “Технічний переклад”, “Українське ділове мовлення”, “Мистецтво та основи дизайну”, “Основи соціології”. У розробці програм та спецкурсів брали участь педагогічний колектив ліцею спільно з викладачами університету.

Таким чином, зовнішня та внутрішня взаємодія ліцею і НАУ забезпечують значну ефективність освітньої діяльності Авіакосмічного ліцею, неперервність в освіті, достатній допрофесійний рівень підготовки для подальшої професійної освіти у вузах.

Але для досягнення освітньої мети замало лише зовнішньої та внутрішньої узгодженості ліцею та НАУ. Необхідний певний еталон випускника, на який працюватиме лицей. Тому нами була спроектована модель випускника Авіакосмічного ліцею.

По суті, ця модель є критерієм роботи ліцею. Від того, наскільки випускник буде відповідати визначеним критеріям, можна оцінити ефективність роботи ліцею. До моделі випускника нами включено ті параметри-характеристики особистості, які зумовлені загальною освітньою метою, метою діяльності Авіакосмічного ліцею, допрофесійною підготовкою учнів ліцею. Саме тому до якостей особистості випускника ми включили:

- фізичне, моральне, психічне здоров’я особи;
- духовну розвиненість, загальнокультурну освіченість;
- громадянин світу, гуманізм, патріотизм, політична і правова культура;
- володіння достатнім рівнем знань, вмінь, навичок (загальна середня освіта);
- професійну компетентність (на рівні допрофесійної підготовки);
- когнітивну зрілість (розвиненість на достатньому рівні пізнавальних процесів, інтересів, самостійності, здібностей, індивідуальний стиль інтелектуальної діяльності);
- орієнтацію в інформаційному просторі;
- здатність до наукової, технічної, естетичної творчості;
- потребу у саморозвитку;
- конкурентоспроможність;
- організаторські та лідерські здібності;
- особистісну самостійність;
- комунікативність;
- самоімідж.

Для того, щоб приступити до формування визначених параметрів-характеристик, необхідні певні умови. Однією з основних умов є вибір освітньої парадигми, яка “задає тон” всієї освітньої діяльності в лицей – від управління навчальним закладом до позаурочної, позашкільної роботи. Нами обрана гуманістична парадигма, в основі якої лежать “суб’єкт-суб’єктні” стосунки між учнями та науково-педагогічним складом університету, що відповідає можливостям реалізації особистісно орієнтованого підходу до навчально-виховного процесу, сприяє індивідуальному розвитку кожного лицеїста. З цією метою визначені відповідні технології навчання і виховання. Наприклад, “Метод проекту”, “Творче рішення винахідницьких завдань”, ділові та рольові ігри, проблемні ситуації тощо. Найкращим поштовхом для розвитку індивідуального стилю інтелектуальної діяльності є виконання у Науковому товаристві лицеїстів “Сократ” наукових курсових робіт (проектів), які поступово, під керівництвом вчителів, викладачів університету переростають у наукову роботу МАН. Протягом 2000-2003 навчальних років кращими науково-дослідницькими визнані 67 учнівських робіт.

Наукова діяльність в “Сократі” також передбачає участь в олімпіадах, конференціях, студентських наукових групах, виховному юнацькому Центрі “Творчість”, відвідування спецкурсів, індивідуальних занять, консультацій. Керування роботою з обдарованими лицеїстами здійснюють методичні комісії ліцею, кафедри, факультети, інститути НАУ, відділ Організації науково-дослідної діяльності молодих учених та студентів .

Для досягнення значної ефективності освітньої діяльності педколективом Авіакосмічного ліцею під науковим керівництвом ректора НАУ, доктора технічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України В.П.Бабака, завідуючої кафедрою педагогіки та психології професійної освіти університету,

доктора педагогічних наук, професора Е.В.Лузік розпочато у 2002 році роботу над інноваційним проектом “Наступність допрофесійної підготовки старшокласників у системі “Авіакосмічний ліцей – Національний авіаційний університет”. Мета проекту – забезпечення ефективної допрофесійної підготовки ліцеїстів в умовах неперервної освіти.

Проект має декілька особливостей. Сучасними вченими (Сисоєва С.О., Цехмістер Я.В., Рибалко В.В., Якіманська І.С.) встановлено, що особистість розвивається впродовж всього життя, тому обрана нами стратегія допрофесійної підготовки акцентована на формуванні особистості, здатної до саморозвитку, професійного самовизначення, а не професійних компетенцій. Основою для цього є: організація навчально-виховного процесу, базові (шкільний компонент) та спеціальні знання, виховні заходи, робота з формування внутрішньої мотивації на професійне самовизначення, інтересу до творчої, інтелектуальної діяльності. Ще однією особливістю проекту є те, що він передбачає гнучкість та варіативність допрофесійної підготовки старшокласників. Це здійснюватиметься завдяки спеціально розробленим спецкурсам, освоєння яких (з різних напрямів) дозволить розширити діапазон вибору майбутньої професії.

Таким чином, запропонований проект є реальною інтегрованою технологією безперервної освіти, що, безумовно, забезпечуватиме інноваційний підхід до вирішення проблеми допрофесійної підготовки старшокласників у системі “Авіакосмічний ліцей – Національний авіаційний університет”.

Список літератури

1. *Кузнецов Г.В., Долгов О.М., Головченко А.С.* Середня школа – вищий навчальний заклад: проблеми неперервної професійної підготовки. // *Неперервна професійна освіта : теорія і практика: / Зб. наук. праць / За ред.І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – Ч. I, - К., 2001. – С.158-160*
2. *Цехмістер Я.В.* Допрофесійна підготовка в системі неперервної професійної освіти: проблеми і пошуки. // *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: - К., «Віпол», 2000. С.364-411.*